

NYHEDSBREV

Nyhedsbrev fra Det Danske Sprog- og Litteraturselskab nr. 14

Redaktionen afsluttet ultimo april 2021

Ansvarshavende redaktør: Karen Skovgaard-Petersen

Redaktion:

Sanni Nimb · sn@dsl.dk · 27 26 56 40

Simon Skovgaard Boeck · ss@dsl.dk · 30 24 35 48

Peter Zeeberg · pz@dsl.dk · 22 26 89 09

Kontakt: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab,

Christians Brygge 1, 1219 København K

Telefon: 33 13 06 60

Åbningstider: hverdage 9-15, fredag 10-14

Mail: sekretariat@dsl.dk

Hjemmeside: dsl.dk

ISSN: 2445-9984

Forsiden: VER ('forår'), Simon Paulli: *Flora Danica*, 1648.

PRESSEKLIP

»Jeg er usikker på, hvad omsorg er. Og som ofte, når jeg er i tvivl om noget, gik jeg ind på ordnet.dk, min yndlingshjemmeside, hvor sproget bliver opklaret beroligende.«

Linea Maja Ernst, »Rosens omsorgsdage« i *Weekendavisen*, 16. marts 2021

»Henrik Wivels efterskrift til Johannes Jørgensens selvbiografi er omfattende og dybtborende.«

Aage Jørgensen, anmeldelse i *Nordica* 37 (2020) af Johannes Jørgensen: *Mit Livs Legende*, 1-4, udgivet af Elise Iuul og Henrik Wivel, København 2019

»Hans naturfilosofiske afhandlinger samlede han i *Aanden i Naturen* (1849-50), som Det Danske Sprog- og Litteraturselskab netop har gjort tilgængelig i en kritisk, kommenteret udgave. Selskabet har også udgivet et optryk af det lille skrift på latin (med oversættelser til fransk, italiensk, tysk, engelsk og dansk), hvori Ørsted oprindelig fremlagde sin opdagelse.«

Aage Jørgensen i kronikken »H.C. Ørsted, Johannes V. Jensen – og luftens erobring« i *Flensborg Avis*, 16. januar 2021

»Heldigvis kom sagen i en anden gænge, da Det Danske Sprog- og Litteraturselskab overtog materialet. Det blev gennemgået, fejl rettet, uforståelige oversættelser moderniseret, og hele ordbogen lagt på nettet med letlæselige typer i 2016.«

Søren Hindsholm i *Kristeligt Dagblad* i anledning af den reviderede genudgivelse af *Latinsk-dansk Ordbog* (Gyldendal 2020)

At det står sløjt til med fremmedsprogene i Danmark, er ingen nyhed. Sproguddannelser lukkes, unge fravælger sprog i gymnasiet, der uddannes for få folkeskolelærere i tysk og fransk osv. osv. Heldigvis er der efterhånden ved at indfinde sig en erkendelse af at engelsk ikke uden videre giver fripas til hele verden, og i 2017 lancerede den forrige regering således en ‘strategi for styrkelse af fremmedsprog i uddannelsessystemet’.

Problemet har imidlertid også en historisk dimension, som ikke fylder meget i strategipapiret. Fremmedsprog giver os ikke alene adgang til fjerne lande og fremmede kulturer, men også til vores egen fortid. Den forbindelse hænger imidlertid i en tynd tråd, for i de seneste årtier er der uddannet alt for få fagfolk der kan læse de gamle tekster. Og her tænker jeg ikke så meget på den betydelige del af vores ældre videnskabelige og religiøse litteratur der er skrevet på latin. Nej, de sprog der for alvor er truet herhjemme, er tysk og – paradoksalt nok – dansk, altså middelalderens dansk.

Tysk, eller mere præcist nedertysk eller plattysk, var et vigtigt handels- og administrationssprog i senmiddelalderens Danmark. Der er bevaret en mængde danske tekster på nedertysk, som udgør uomgængelige historiske kilder. Men i dag er det højst en håndfuld mennesker herhjemme der er i stand til at læse dem, og kun en enkelt aktiv forsker har nedertysk som primært forskningsfelt.

Næsten lige så alarmerende er situationen for gammeldansk. Det betyder at vi faktisk er ved at miste adgangen til den rige danske litteratur fra middelalderen. Hvis der ikke gøres en indsats for at støtte oversættelser, nyudgivelser og forskning i den gammeldanske kulturarv, er der en reel fare for at den går i glemmebogen.

Først og fremmest skal der nye oversættelser til hvis litteraturen skal åbnes op for gymnasieelever, universitetsstuderende og alle os andre. Det vil Det Danske Sprog- og Litteraturselskab gøre noget ved, som man kan læse andetsteds i dette nyhedsbrev.

Karen Skovgaard-Petersen · ksp@dsl.dk

»Flugten fra Hammershus« står som et dramatisk højdepunkt i Danmarkshistorien. Det er jo Leonora Christinas og Corfitz Ulfeldts hasarderede flugtforsøg fra Manteltårnet ned over klipperne en regnfuld martsnat i 1661. Den dramatiske beretning, der har gjort begivenheden kendt, har Christian IV's datter selv ført i pennen, i den selvbiografi på fransk, som hun forfattede i Blåtårn i 1673. Her former hun fortællingen om sit liv, kronologisk, men med store spring og koncentration om typiske situationer. Hendes liv var eventyrligt, og selvbiografien er spændende som en roman. Hun behersker fransk så godt, at hun kan udfolde sin fortællekunst og stilbevidsthed, selvom hendes danske modersmål ind imellem har farvet hendes fransk.

Selvbiografien er stor litteratur, et kvindekulturnet hovedværk og en kulturhistorisk guldgrube. Alligevel har den været noget overset. Håndskriftet blev smuglet ud fra Blåtårn og siden afskrevet og udnyttet af danske historikere. Engang i 1700-tallet forsvandt

Tegninger: Allan van Hansen

det og blev længe anset for tabt. Derfor måtte S. Birket Smith i 1871 udgive selvbiografien efter en yngre afskrift. På basis af hans udgave blev værket i 1949 oversat til dansk af C.O. Bøggild-Andersen i en arkaiserende sprogform. Fuldstændig overraskende blev originalhåndskriftet i 1952 fundet på et gymnasiebibliotek i Altona. Det blev købt af en dansk samler, og i 1958 udkom en faksimileudgave sammen med Bøggild-Andersens oversættelse, revideret efter originalhåndskriftet. Oversættelsen blev genudgivet i 1960 og i 1991.

I dag er der stort behov for både en ny udgave af den franske originaltekst og en tidsvarende oversættelse. Det er baggrunden for, at Det Danske Sprog- og Litteraturselskab op til 400-året for Leonora Christinas fødsel 8/7 1621 udgiver selvbiografien efter editionsvidenskabelige principper sammen med en oversættelse til moderne dansk. Indledningen giver den første videnskabelige beskrivelse af Leonora Christinas franske sprog, foruden manuskriptbeskrivelse og redegørelser for værkets historie og virkningshistorie. I et særligt afsnit bringes samtidige portrætter af Leonora Christina og Corfitz Ulfeldt med ikonografi af Thomas Lyngby, Nationalhistorisk Museum, Frederiksborg. Løbende kommentarer og samlede oversigter belyser den historiske baggrund. Samtidig udgives en folkeudgave med oversættelsen, efterskrift og kommentarer, illustreret af Allan van Hansen.

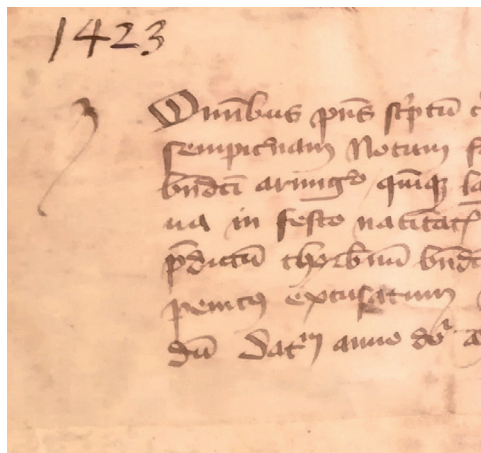
Marita Akhøj Nielsen · man@dsl.dk og Lene Schøsler · schoesl@hum.ku.dk

Diplomatarium Danicum er et storstilet udgivelsesprojekt, der siden 1932 har samlet og publiceret alle kendte danske diplomer fra middelalderen, dvs. alle retsstiftende tekster, såsom traktater, domme, krigserklæringer, afladsbreve, pantebreve, skøder, testamenter, udnævnelser, etc. Tilsammen tegner alle disse dokumenter et alsidigt billede af datidens samfund og verdenssyn. Nogle er skrevet på latin, andre på tysk og andre igen på dansk. Den 30. juni i år sætter *Diplomatarium Danicum* et foreløbigt stop. Da vil alle dokumenter fra det ældste i år 789 frem til og med Erik af Pommerns abdikation i 1439 være udgivet med en oversættelse til moderne dansk eller en fyldig indledning.

EN GAVE

Carlsbergfondet har finansieret *Diplomatarium Danicum* i hele perioden. Denne enestående generøsitet er ikke blot kommet forskningen til gode, men også undervisning og offentlighed. Hermed har alle fået stillet en gigantisk materialesamling til rådighed, der bringer læseren helt tæt på middelalderen i alle aspekter. For at gøre det muligt har historikere og filologer gennem 89 år støt arbejdet med at finde diplomerne frem, beskrive, transskribere, kommentere og oversætte dem.

Knud, prior ved Dalby kloster,
kvitterer for modtagelsen af
fem tønder smør og to mark
sølv fra væbneren Torben
Bentsen, 9. august 1423.

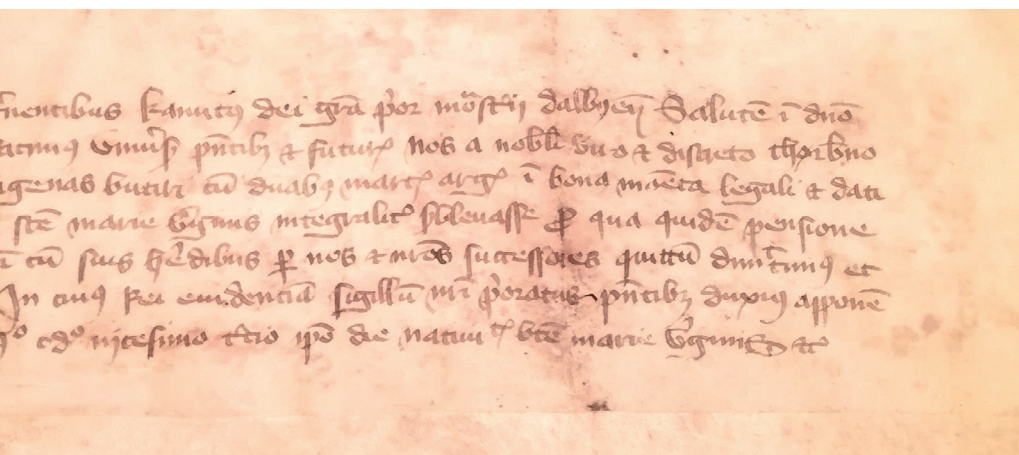
FORSKNING

Dansk middelalderforskning ville ikke have været, hvor den er i dag, uden Diplomatariet. At forskning i dansk middelalder nogenlunde følger Diplomatiariets udgivelsestakt, kan ikke undre: Det er nu en gang mere hensigtsmæssigt at bede en flok studenter om at skrive opgave om et emne fra 1300-tallet, når der er et fikst og færdigt Diplomatarium til rådighed med parallelle oversættelser til moderne dansk. Den erfaring vil de studenter, der slår ind på en forskerkarriere, naturligt bære med sig. Det er indlysende, at jo bedre man kender til kildematerialet, dvs. jo bedre kilderne er udgivet, kommenteret og ikke mindst oversat, desto bedre og mere kvalificerede spørgsmål kan man stille til materialet, og desto bedre kan man nå frem til nye erkendelser og teoridannelser.

AFRUNDING OG FREMTID

Siden 1932 er der blevet udgivet ca. 21.300 dokumenter, der strækker sig fra korte notitser til vidtløftige traktater. I 2002 gik Diplomatariet som den første blandt Det Danske Sprog- og Litteraturselskabs udgaver over til at publicere online på *diplomatarium.dk*, hvor man finder årene 1401-1439. For øjeblikket forsøger DSL at opnå fondsstøtte til at gøre hele Diplomatariet tilgængeligt online, så nye muligheder kan åbne sig for både dansk og international forskning, og for alle interesserede.

Markus Hedemann · mh@dsl.dk

DANMARKS BEDSTE PARODI

Johan Herman Wessels muntre hovedværk *Kierlighed uden Strømper* (1772) kan nu læses på den indholdsrige hjemmeside for norsk litteratur, *bokselskap.no*. Værket er udgivet med oplysende kommentarer af Henrik Blicher og forsynet med Henrik Anderssons (1959-2017) præsentation af stykket fra *Arkiv for Dansk Litteratur*. Udgivelsen er et vellykket samarbejde mellem Det Danske Sprog- og Litteraturselskab og Det norske språk- og litteraturselskab.

1772 kaldes tragedieåret med henvisning til de mange ambitiøse, men ikke lige vellykkede bud på en dansk tragedie til scenebrug. De fleste er glemt, det mest veloplagte fra det år var *Kierlighed uden Strømper*, Wessels parodi på de højtravende. Den lever og har nu fået hjælp til at leve videre i kraft af adskillige kommentarer og en introduktion, der forener det nyttige med det behagelige.

Kommentarerne sætter enhver forudsætningsløs, men interesseret nordmand eller dansker i stand til at værdsætte Wessels formfuldendte grovheder.

Henrik Blicher · henblich@hum.ku.dk

FRA DAGENS ORD I DEN DANSKE ORDBOG

Øl er en germansk eksportsucces, også sprogligt. På fællesgermansk fandtes to forskellige ord (formentlig svarende til forskellige drikke), og også i norrønt var der to ord: *öl* og *bjórr*. På engelsk bruges begge ord stadig når man skelner mellem *ale* og *beer*. Dansk, norsk og svensk bruger i dag kun *øl*, mens islandsk har holdt fast i det andet ord og siger *bjór*. Flere romanske sprog har lånt det ene germanske ord, fx italiensk *birra* og fransk *bière*, men også grækere, tyrkere og bulgarere siger *bira*. Andre har lånt det andet ord, fx lettisk og litauisk *alus*, finsk *olut* og estisk *õlu*.

Mange steder blander man øl og sodavand til en lækende og alkoholsvag sommerdrik, der naturligvis kaldes noget forskelligt fra land til land. *Den Danske Ordbog* har allerede optaget den franske betegnelse *panaché* og det engelske *shandy*, mens det tyske *Radler* og det spanske *clara* må vente lidt endnu.

Skål!

Redaktionen for ordnet.dk · ddo@dsl.dk

KUNSTIG INTELLIGENS PÅ DANSK

Styregruppen for Teknologi og Data under Digitaliseringsstyrelsen har igangsat udviklingen af COR, en offentligt tilgængelig sprogteknologisk ordbog for dansk, der bl.a. bygger på DSL's mangeårige leksikografiske og sprogteknologiske arbejde. COR – Centralt OrdRegister – skal udgøre en fælles referenceramme for danske ord. Derved vil forskelligartede sprogdata, fx tekstkorporer, talekorporer, ordbøger og termbanker, nemt kunne samkøres. COR vil også omfatte beskrivelser af ordenes betydninger og skal være med til at sikre at fremtidens it-løsninger baseret på kunstig intelligens også kommer til at fungere på dansk og ikke kun på store sprog som engelsk og tysk. COR udvikles i samarbejde med Dansk Sprognævn, Center for Sprogteknologi ved Københavns Universitet og Digitaliseringsstyrelsen. Læs mere om projektet på dsl.dk/projekter/cor.

Sanni Nimb · sn@dsl.dk

Tegning: Valdemar Møller

Udsnit af Claus Bergs altertavle i domkirken i Odense (Wikimedia Commons)

DANSKE KLASSIKERE FRA MIDDELALDEREN

I et omfattende projekt er det planen at udgive over 30 centrale middelalderlige tekster på deres gammeldanske originalsprog og i oversættelse til moderne dansk. Teksterne, der i dag er så godt som utilgængelige for andre end ganske få fagfolk, tegner tilsammen et rigt facetteret billede af dansk middelalder. De omfatter ridderromaner, historiske krøniker på vers og prosa, kogebøger for hoffet, medicinske råd for lægmand, eventyrlige rejseberetninger, legender og meget, meget andet der ufortjent er endt på historiens pulterkammer.

Teksterne udgives online i tre versioner: en meget håndskriftnær version, en let moderniseret udgave og en oversættelse. Oversættelserne udkommer desuden i seks illustrerede trykte bind. Hvor de digitale udgivelser især henvender sig til fagfolk og studerende, er det vores ønske med de trykte bind at vække interesse for den dansksprogede middelalderlitteratur hos en større læserskare. Middelalderen fascinerer bredt, og det er vores overbevisning at teksterne som autentiske stemmer fra dengang vil kunne appellere til mange mennesker.

Projektet er foreløbig støttet af Augustinus Fonden, men er endnu ikke fuldt finansieret.

Simon Skovgaard Boeck · ss@dsl.dk

DANSKE KLASSIKERE – ET JUBILÆUM

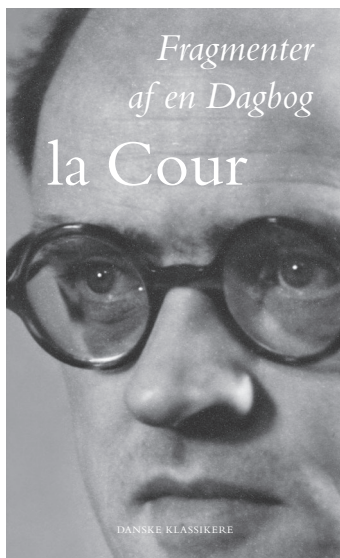
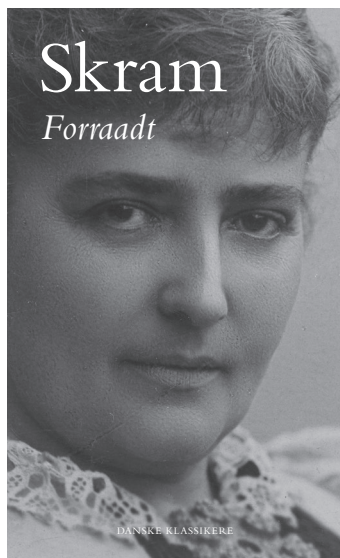
I efteråret udkom titel nummer 100 i serien *Danske Klassikere*. Det skete med udgivelsen af Paul la Cours hovedværk *Fragmenter af en Dagbog* fra 1948. Den står tilbage som det centrale udsagn i den litterære debat i Danmark i tiden efter besættelsen. Der er ikke tale om en konventionel dagbog, men om hundredvis af hastigt nedskrevne fragmenter, som hver især tager livtag med litteraturens og livets store spørgsmål. Teksten er udgivet af Michael Kallesøe Schmidt.

I februar blev serien suppleret af Amalie Skrams roman *Forraadt* fra 1892, udgivet af Janet Garton. Den norsk-danske forfatterinde havde længe vakt skandale i konservative kredse med sine indgående skildringer af de ulige forhold mellem kønnene i samtiden og af ægteskabet som en korrumperende institution. *Forraadt* er den sidste af Amalie Skrams såkaldte 'ægteskabsromaner' og regnes af mange for at være hendes kunstnerisk bedste værk.

Danske Klassikere er en serie af centrale tekster fra den danske litteraturs historie. Hovedværker – og værker, der burde være det. Uanset deres status i dag er det frem for alt værker, der stadig kan udfordre og fastholde deres læsere. Og det er netop det, der gør dem til klassikere.

Det er ambitionen bag serien at åbne de historiske tekster for nutidige læsere i form af holdbare og pålidelige udgaver. Til den enkelte tekst knytter sig derfor en oplysende efterskrift og et noteapparat, der kan hjælpe læseren over den umiddelbare sproglige eller saglige vanskelighed. *Danske Klassikere* udkommer i kommission på Gyldendal.

Camilla Zacho · cz@dsl.dk

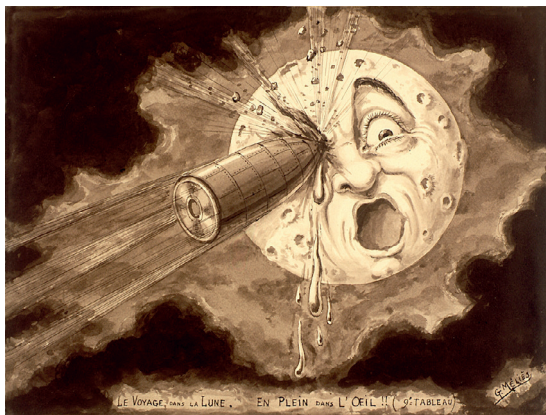
TYCHO BRAHE PÅ MÅNEN

I begyndelsen af april landede Tycho Brahes skrift *Om den nye stjerne* på Månen i selskab med Ole Rømers artikel om lysets tøven og H.C. Ørstedes om elektromagnetismen. Modsat hvad man kunne tro, er det ikke en aprilsnar, men et vellykket samarbejde mellem Radio4 og Det Danske Sprog- og Litteraturselskab om at bringe selskabets publikationer uden for de snævre cirkler, hvor de alt for ofte havner. Radio4 har nemlig købt sig en anpart i en international raketforsendelse til Månen, hvori de har besluttet at sende en større mængde tekstfiler og videooptagelser af sted for at vise alverden, hvad dansk kultur i bredeste forstand er og formår.

De tre danske videnskabsmænd er i selskab med børnetegninger fra Fyn, en gourmetversion af stegt flæsk med persillesovs (dog kun som video), historier om fodboldhelte og meget andet umisteligt dansk. Af hensyn til måneboernes måske begrænsede kendskab til dansk har vi sørget for, at alle tekster både findes på deres originale sprog (dvs. Tychos latinske, Rømers franske og Ørstedes latinske) og i en dansk oversættelse.

Det er alt for tidligt at vurdere, hvordan det hele vil blive modtaget deroppe, men Radio4 og DSL har overvejet nøje, hvilke tekstformater der er de gængse på Månen, og alt tyder derfor på, at de danske bidrag vil gå klart igennem. DSL havde oprindeligt ønsket, at alle filer blev kastet ud over Tycho-krateret, men det har ikke været muligt at fremsætte så specifikke ønsker om leveringsadressen. Bagsiden vil holde læserne underrettet om enhver respons fra Månen, så snart den foreligger.

*Chr. Gorm Tortzen, lunarisk informationsmedarbejder ved DSL ·
gorm.tortzen@gmail.com*

*Tegning af
Georges Méliès
1902 (Wikimedia
Commons)*